

УДК911.3

DOI: <http://doi.org/10.32589/2412-9321.28.2023.280707>

В. В. ЦИПКО

Національний транспортний університет, Україна

e-mail: tsypkovictoria@gmail.com

ORCIDID: <https://orcid.org/0000-0002-7477-3829>

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

Анотація

Метою дослідження є визначення особливостей екстремального туризму, як актуальної форми рекреаційної діяльності, підкреслюючи історичні принципи його формування в минулому та унікальність розвитку в сучасному суспільстві. Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язати **наступні завдання**: 1) визначити сутність екстремального туризму; 2) дослідити процес історичного формування та розвитку екстремального туризму; 3) визначити та проаналізувати сучасні види екстремального туризму: водні, наземні, гірські, повітряні, екзотичні; 4) виділити та охарактеризувати фактори ризику в екстремальному туризмі за їх природою; 5) висвітлити умови для розвитку екстремального туризму; 6) констатувати перспективи розвитку екстремального туризму. **Методи та методологія проведення дослідження.** Методологічну основу роботи становлять: спостереження, порівняння, аналіз і синтез, метод теоретичних досліджень. У процесі дослідження можливостей розвитку екстремального туризму застосовано системно-структурний, конструктивно-географічний та ландшафтно-динамічний методичні підходи. Методологія ґрунтується на принципах історизму, системності й науковості. **Наукова новизна.** В науковому дослідженні підкреслюється роль екстремального туризму в суспільстві, як форми рекреаційної діяльності, аналізуються його різновиди відповідно напрямів: водні, наземні, гірські, повітряні, екзотичні. Акцентується увага на історичній унікальності виникнення та становлення екстремального туризму. **Результати дослідження.** У дослідженні підкреслюється особливість та перспектива розвитку екстремального туризму, як одного з найбільш небезпечних видів туризму. Всі види небезпек в екстремальному туризмі класифікуються за природою явища і роллю туристів у виникненні небезпечної ситуації. Фактори ризику в екстремальному туризмі класифікуються за їх природою. В дослідженні запропоновано напрями удосконалення та умови для розвитку екстремального туризму в Європі відповідно до використання туристично-рекреаційних ресурсів.

Ключові слова: екстремальний туризм, види екстремального туризму, туристи, фактори ризику, перспективи розвитку.

HISTORICAL STAGES OF THE ESTABLISHMENT OF EXTREME TOURISM

Abstract

The purpose of the study is to determine the features of extreme tourism as an actual form of recreational activity, emphasizing the historical principles of its formation in the past and the uniqueness of its development in modern society. In order to achieve the set goal, it is planned to solve **the following tasks**: 1) to define the essence of extreme tourism; 2) to investigate the process of historical formation and development of extreme tourism; 3) define and analyze modern types of extreme tourism: water, land, mountain, air, exotic; 4) to identify and characterize risk factors in extreme tourism according to their nature; 5) highlight the conditions for the development of extreme tourism; 6) state the prospects for the development of extreme tourism. **Research methods and methodology.** The methodological basis of the work: observation, comparison, analysis and synthesis, the method of theoretical research. System-structural, structural-geographic and landscape-dynamic methodological approaches were used in the process of researching the possibilities of extreme tourism development. The methodology is based on the principles of historicism, systematicity and scientificity. **Scientific novelty.** The scientific study emphasizes the role of extreme tourism in society as a form of recreational activity, analyzes

its varieties according to directions: water, land, mountain, air, exotic. Attention is focused on the historical uniqueness of the emergence and formation of extreme tourism. **Research results.** The study emphasizes the peculiarity and perspective of the development of extreme tourism, as one of the most dangerous types of tourism. All types of dangers in extreme tourism are classified according to the nature of the phenomenon and the role of tourists in the occurrence of a dangerous situation. Risk factors in extreme tourism are classified by their nature. The areas of improvement and conditions for the development of extreme tourism in Europe in accordance with the use of tourist and recreational resources are proposed in the study.

Key words: extreme tourism, types of extreme tourism, tourists, risk factors, development prospects.

Вступ. З давніх давен людство прагнуло до пригод, які підвищують адреналін, відчуття екстремальності, прагнення до нових відчуттів, пов'язаних з небезпекою. Аналіз мотивації потенційного туриста особливо актуалізується в процесі створення туристичного продукту й організації процесу його реалізації. Попит на туристичні послуги потребує відповідної пропозиції, яка у цьому контексті пов'язана з виникненням екстремальних видів відпочинку (Богатирьова, 2014, с. 11). В сучасних країнах екстремальний туризм являє собою систему, що надає можливість знайомитися з історико-культурними та духовними цінностями народів. Також це можливість отримати нові відчуття від задоволення тим, що людина ніколи не робила. Крім того, екстремальний туризм приносить значний дохід, і є одним із факторів посилення престижу країни. Це підтверджується тим, що значна кількість світових держав поповнюють власні бюджети за рахунок певних видів екстремального туризму (Офіційний сайт ЮНВТО).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Екстремальний туризм як вид туристичної діяльності викликає значний науковий інтерес дослідників. Науковці по різному характеризують явище екстремального туризму, вважаючи, що це вид туризму, який об'єднує подорожі, що пов'язані з активними способами пересування і відпочинку на природі та найвищим ризиком для життя (Притков & Жердьов, 2012).

В деяких дослідженнях екстремальний туризм вивчається як різновид спортивного туризму, який потребує спеціальних навичок, знань, техніки й екіпірування, тощо (Абрамов, 2012).

На основі наукових досліджень доводиться, що екстремальний туризм – це види подорожей, що значно перевищують нормативні вимоги класифікатора спортивних подорожей, а також форми діяльності з підвищеним ризиком, які здійснюються під час спортивних походів або спеціалізованих змагань (Фокіна, 2010).

Зауважимо, що екстремальний туризм є специфічним і унікальним, а саме це різновид туризму, який передбачає відвідування різноманітних природних або техногенних об'єктів, що несуть певний ризик для здоров'я людини (Казаків, 2009).

Мета статті – розглянути історичні етапи становлення різних видів екстремального туризму.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання наступних **завдань**: визначити причини появи екстремального туризму як різновиду туристичної діяльності; охарактеризувати основні етапи розвитку екстремального туризму; показати процес формування видів екстремального туризму; визначити подальші перспективи розвитку різних видів екстремального туризму.

Методи та методологія проведення дослідження. У процесі дослідження можливостей розвитку екстремального туризму застосовано системно-структурний, конструктивно-географічний та ландшафтно-динамічний методичні підходи. Для вирішення поставлених завдань і алгоритму ландшафтного й конструктивно-географічного вивчення екстремального туризму використано загальнонаукові та

конкретно-наукові методи дослідження. На першому етапі – пізнання загальних і унікальних особливостей природи й ландшафтів – задіяні літературний, порівняльно-географічний та системно-структурного аналізу методи дослідження. На другому етапі – обґрунтування можливостей розвитку екстремального туризму – застосовано польовий, порівняльний, типізацій описовий методи. На третьому, підсумковому, окрім картографічного, також порівняльний та системного аналізу методи дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як зазначають сучасні дослідники, на сучасному туристичному ринку екстремального туризму найбільшою популярністю користуються окремі види, які відомі серед вузького кола екстремалів – «darktourism», «атомний туризм», «джайлоо-туризм» (Цибух, 2000, с. 34 – 35). Однак, екстремальний туризм перш ніж набути шаленої популярності сьогодні, пройшов історичний процес свого формування та становлення поряд із розвитком людського суспільства. З моменту появи першої людини на планеті Земля прагнення до пригод і відчуття небезпеки завжди захоплювало людину. В той же час, це була життєва потреба для людини пов'язана з необхідністю виживання в природі. Наприклад, полювання першолюдей на великих і дрібних тварин, де азарт був тісно пов'язаний з життєвою необхідністю. Поступово пригод та подорожі ставали історією. Такі відомі історичні постаті, як Марко Поло, Христофор Колумб та Джеймс Кук, вважаються першими представниками екстремального туризму (Кожухівська, 2010, с. 84).

Значною постаттю в історії екстремального туризму був американський тесляр Б. Гетч, який побудував дерев'яний човен для небезпечної подорожі по річці Грін-Рівер, що згодом стало першим етапом створення у 1953 році першої у світі комерційної туристичної фірми із дозволом на організацію рафтингових турів.

В історії розвитку альпінізму взагалі виділяють декілька етапів. Спочатку відбувалися перші підкорення вершин гірських систем у XVIII ст., далі відбувалося сходження на вершини Альп, в процесі якого формувалися нові альпіністські маршрути у XIX ст. – першій половині XX ст., згодом у другій половині XX ст. людина починала підніматися на найвищі вершини світу, а уже з кінця XX ст. відбувається проходження небезпечних гірських маршрутів Землі і сходження на усі 14 найвищих вершин світу (Луцький, 2010, с. 10–11).

Знаковою подією в напрямі зародження екстремального туризму стали літні і зимові Олімпійські ігри. В їх програми на різних етапах історії включалися такі види спорту, що сьогодні є видами екстремального туризму. Наприклад, на II Олімпійських іграх, що відбувалися в 1900 р. в Парижі, 10 спортсменів, які представляли 4 країни змагалися в плаванні під водою. По суті це змагання стало праобразом і першим досвідом дайвінгу. На Іграх IV Олімпіади в Лондоні в 1908 р. проводилися змагання з водномоторного спорту, коли на дистанції 40 морських миль змагалися швидкісні судна, розділені на три класи (Крачило, 1987, с. 66).

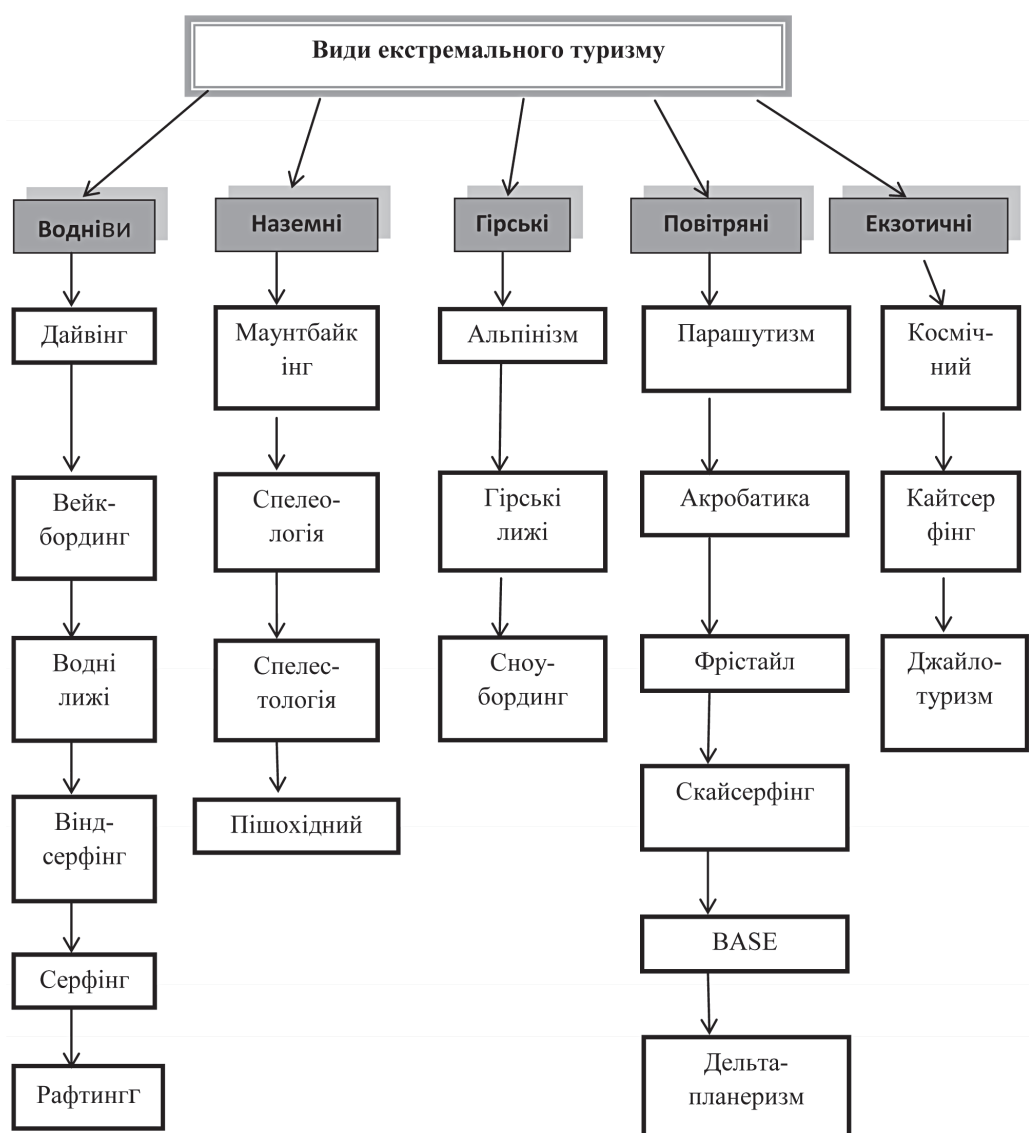
З часом на більшості Олімпійських ігор кількість екстремальних видів спорту постійно збільшувалася. Однак, офіційний перелік Міжнародного Олімпійського Комітету містить невелику кількість екстремальних видів спорту. Натомість у рекомендаціях фігурують авіаційні види спорту, роликовий спорт, серфінг, мотоспорт, водні лижі, дайвінг (Фокін, 2010, с. 207–208).

У програмі Олімпійських зимових ігор екстремальні види представлені в гірськолижному спорті, який вперше з'явився на Олімпійських зимових іграх в 1936 році, а після Другої світової війни в швейцарському Санкт-Моріц в 1948 р. Відбувалися змагання в комбінації, швидкісному спуску і слаломі. У 1998 р. в японському Нагано вперше з'являється сноубординг (Федорченко, 2009, с. 76.).

На рубежі XIX і XX ст. екстремальний туризм перетворюється на унікальну економічну структуру, яка розвивається в період після Першої світової війни і згодом після Другої світової війни (Офіційний сайт ЮНВТО).

Початок розвитку екстремального туризму датується 1851 р., коли Томас Кук організував екстремальну подорож до Лондона, а пізніше до Парижу. Очолювана ним туристська організація приділяла екстремальним турпоїздкам значну увагу, розробляла маршрути поїздок і програми перебування подорожуючих (Абрамов, 2012, с. 77–78).

Важливим питанням сучасності є проблема поділу екстремального туризму на окремі різновиди. Сучасні вчені наприклад схиляються до такої класифікації (Грушка, 2008), що відображено на рисунку 1.

Рисунок 1.
Сучасні види екстремального туризму

Дійсно, всі представлені на малюнку вище різновиди екстремального туризму являють собою найзвичайно захоплюючі види відпочинку і набирають популярність серед різних туристів, незважаючи на свою вартість (Цибух, 2000, с. 34–35).

На даний час, найпоширенішим напрямком екстремального туризму в Європі є альпінізм. Його популярність обумовлена тим, що на території Європи пролягають гірські масиви які є підходящим місцем для заняття даним напрямком екстремального туризму, також важливу роль відіграє те, що альпінізмом займаються люди різних вікових категорій і він як і один з інших видів екстремального туризму допомагає людям підтримати фізичну форму та краще пізнавати природу. Поряд з альпінізмом розвиваються й усі інші види екстремального туризму (Мангушев, Соколова & Тимків, 2016, с. 32–33).

Варто зазначити, що останнім часом більшість учасників туристичного ринку ставилися до екстремального туризму з недовірою, однак з часом ця форма відпочинку може зайняти належне місце серед пропозицій турфірм (Казаков, 2009, с. 35.).

Отже, не зважаючи на стабільність та добре закріплені позиції екстремального туризму в Європі, його розвиток залишає бажати кращого, адже зі зростанням попиту повинна зростати і пропозиція а як ми вже встигли пересвідчитись попит на заняття екстремальним туризмом невпинно зростає у всьому світі. Тому те що декілька років назад вважалось достатнім для занять екстремальним туризмом на даному етапі є лише певним мінімумом без якого екстремальний туризм просто не міг би продовжувати своє існування як окремий вид туризму (Притков & Жердьов, 2012, с. 47–48).

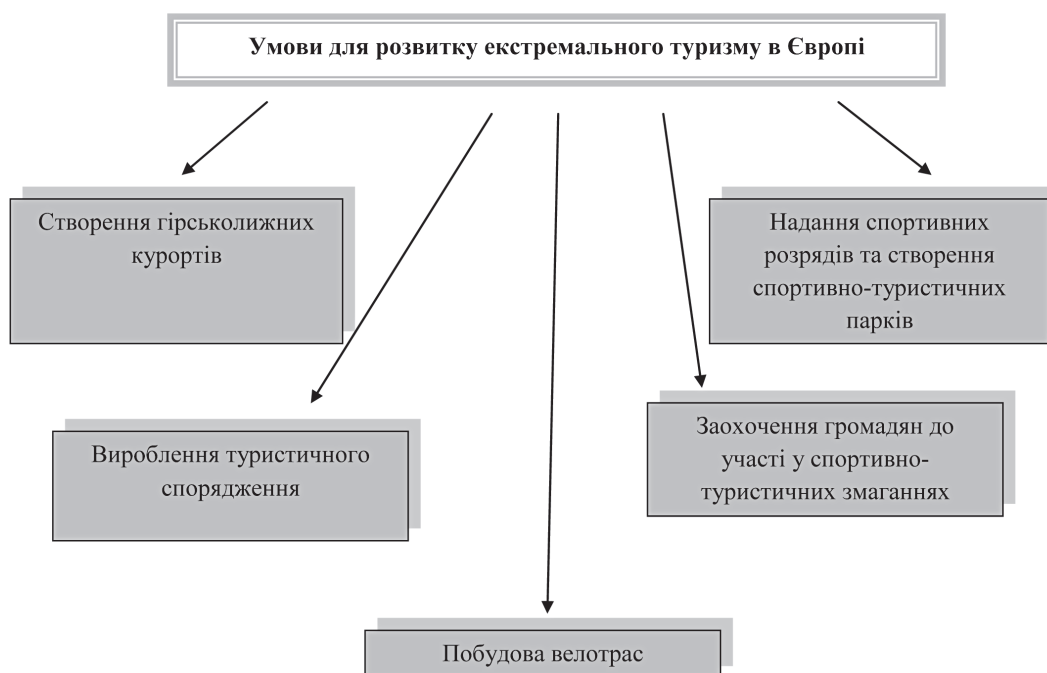
На сучасному етапі екстремальний туризм стрімко розвивається в країнах Європи. Люди з дня у день шукають нових гострих відчуттів і саме це спонукає їх до занять екстремальним туризмом. Звичайно це було б не надто можливо, якби цьому не сприяла суспільна політика європейських країн. Влада створює найбільш сприятливі умови для людей які надають перевагу спортивному туризму зображені на рисунку 2.:

- створення гірськолижних курортів;
- вироблення туристичного спорядження;
- побудова велотрас;
- заохочення громадян до участі у спортивно-туристичних змаганнях;
- відкриття туристичних гуртків при школах та університетах;
- надання спортивних розрядів;
- створення спортивно-туристичних парків;

Така підтримка зі сторони владних установ обумовлена тим що екстремальний туризм є хорошою альтернативою наркоманії, алкоголізму, куріння та інших шкідливих звичок. Також заняття екстремальним туризмом допомагають населенню підтримувати фізичну форму та здоровий дух, допомагають в поліпшенні комунікації пізнанні нового та у підтриманні дружніх зв'язків між представниками різних етнічних та соціальних груп.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, проаналізувавши історичні етапи формування видів екстремального туризму можемо констатувати, що з кожним роком екстремальний туризм набирає популярності. Створюються спеціальні парки спортивно-туристичного спрямування у яких кожен з початківців може випробувати та на власному досвіді, без загрози власному життю може дізнатись що являє собою спортивний туризм.

Ще одним з факторів які впливають на розвиток екстремального туризму є велика кількість його різновидів. На відміну від багатьох інших видів спорту спортивний туризм дає можливість вибору конкретного спортивного напрямку.

Рисунок 2.

Умови для розвитку екстремального туризму в Європі

На сучасному етапі розвиток екстремального туризму характеризується стабільністю, яка обумовлена тим, що наприклад, в Європі зосереджені майже всі центри відомих напрямків екстремального туризму. А так як люди постійно шукають нових відчуттів то спортивний туризм ніколи не втратить своєї популярності, а лише набиратиме її.

Екстремальний туризм є популярним і через те, що не потребує значних витрат чи обов'язкових вроджених вмінь. Звичайно як більшості видів спорту екстремальному туризму притаманні певні недоліки проте у співставленні з його перевагами вони стають просто непомітними. Саме через це екстремальний туризм стрімко розвивається, характеризується стабільністю і популярністю серед туристів та є перспективним видом туризму в усьому світі.

ЛІТЕРАТУРА

- Абрамов В., Оплаканець К. (2012). Перспективи розвитку екстремального туризму. *Вісник Харківської національної академії міського господарства*, 4, 77–79.
- Богатирьова, О. (2014) Корпоративний відпочинок. *Туризм та відпочинок*, 10, 7–15.
- Грушка О. Р. (2008). *Туристичне краєзнавство: монографія*. Київ: Либідь.
- Казаков, В. Л. (2009.) Потенціал Криворіжжя для цілей розвитку екстремального туризму. *Географічні дослідження Кривбасу*, 4, 11–18.
- Кожухівська, Р. Б.(2010.) Туризм в Україні: стан, фактори та перспектива розвитку. *Вісник Донецького національного університету. Серія Економіка і право*, 1, 84–86.
- Крачило, Н. П. (1987). *Географія туризму*. Київ: Вища школа.

- Луцький, В. Я. (2010). Сучасний стан і перспективи активного туризму в Українських Карпатах. *Зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки*. Луцьк : Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки, 4 (12), 10–16.
- Мангушев, Д. В., Соколова, В. В., Тимків, Н. Я. (2016). Перспективи розвитку екстремального туризму в Україні. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*, 5, 32–36.
- Притков, В., Жердбов, А. (2012). Екстремальний туризм в Україні: сучасний стан та перспектива розвитку. *Географія та туризм*, 1, 44–52.
- Свида, І. В. (2011). Сучасні форми екстремального туризму в Закарпатській області. *Вісник Чернівецького торг.-екон. і-ту. Серія: Економічні науки*, 1(41), 239–245.
- Офіційний сайт ЮНВТО [Електронний ресурс].
Режим доступу: <https://www.unwto.org/>
- Федорченко, В. К., Мініч, І.М. (2009). *Туристський словник-довідник*. Київ: Дніпро.
- Фокін, С. (2010). Туризмологічні аспекти спортивного туризму. *Інститут міжнародних відносин Національного авіаційного університету*, 2, 207–213.
- Цибух, В. І. (2000.). Туризм в Україні: проблеми та перспективи. *Економіст*, 6, 34–35.
- Школа, І. М. (ред.) (2003). *Менеджмент туристичної індустрії: Навчальний посібник*. Чернівці: ЧТЕІ КНЕУ.
- Щербаків, В. В. (2009). Сучасні форми екстремального туризму. *Бізнес – план №10*.

REFERENCES

- Abramov V., Oplakanets K. (2012). Perspektyvy rozvytku ekstremalnoho turyzmu. *Visnyk Kharkivskoi natsionalnoi akademii miskoho hospodarstva*, 4, 77–79.
- Bohatyrova, O. (2014) Korporatyvnyi vidpochynok. *Turyzm ta vidpochynok*, 10, 7–15.
- Hrushka O. R. (2008). *Turystychnе kraieznavstvo: monohrafiia*. Kyiv: Lybid.
- Kazakov, V.L. (2009.) Potentsial Kryvorizhzhia dlia tsilei rozvytku ekstremalnoho turyzmu. *Heohrafichni doslidzhennia Kryvbasu*, 4, 11–18.
- Kozhukhivska, R.B. (2010.) Turyzm v Ukraini: stan, faktory ta perspektyva rozvytku. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu. Seriiа Ekonomika i pravo*, 1, 84–86.
- Krachylo, N. P. (1987). *Heohrafiia turyzmu*. Kyiv: Vyshcha shkola.
- Lutskiy, V. Ya. (2010). Suchasnyi stan i perspektyvy aktyvnoho turyzmu v Ukrainykykh Karpatakh. *Zb. nauk. pr. Volyn. nats. un-tu imeni Lesi Ukrainky*. Lutsk :Volyn. nats. un-tu imeni Lesi Ukrainky, 4 (12), 10–16.
- Manhushev, D. V., Sokolova, V. V., Tymkiv, N. Ya. (2016). Perspektyvy rozvytku ekstremalnoho turyzmu v Ukraini. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriiа: Ekonomika*, 5, 32–36.
- Prytkov, V., Zherdov, A. (2012). Ekstremalniy turyzm v Ukraini: suchasnyi stan ta perspekty varozvytku. *Heohrafiia ta turyzm*, 1, 44–52.
- Svyda, I. V. (2011). Suchasni formy ekstremalnoho turyzmu v Zakarpatskii oblasti. *Visnyk Chernivetskoho torh.-ekon. i-tu. Seriiа: Ekonomichni nauky*, 1(41), 239–245.
- Ofitsiyniy sait YuNVTO [Elektronnyiresurs]. Rezhym dostupu: <https://www.unwto.org/>
- Fedorchenko, V. K., Minich, I.M. (2009). *Turystskiy slovnyk-dovidnyk*. Kyiv: Dnipro.
- Fokin, S. (2010). Turyzmolohichni aspekty sportyvnoho turyzmu. *Instytut mizhnarodnykh vidnosyn Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu*, 2, 207–213.
- Tsybukh, V. I. (2000.). Turyzm v Ukraini: problemy ta perspektyvy. *Ekonomist*, 6, 34–35.
- Shkola, I. M. (red.) (2003). *Menedzhment turystychnoi industrii: Navchalnyi posibnyk*. Chernivtsi: ChTEI KNEU.
- Shcherbakov, V. V. (2009). Suchasni formy ekstremalnoho turyzmu. *Biznes – plan № 10*.